

2. Cieľ

Cieľom predvýskumu bolo overiť, aké významové kategórie môžu modálne slovesá vyjadrovať. Vyšli sme z Paulinyho kategorizácie (1981), podľa ktorej modálne slovesá vyjadrujú

- (a) vôľu konať dej *chciet, mienit, hodlat, ráčiť, páčiť sa,*
- (b) povinnosť konať dej *musiet, mať, potrebovať, prichodit',*
- (c) schopnosť konať dej *vedieť, vládať, stačiť,*
- (d) možnosť konať dej *môcť*

Tieto významové kategórie sme transformovali do psychologickkej terminológie, v ktorej vyjadruje

- (a) vôľa konať dej — *vnútorný motivačný aspekt konania,*
- (b) povinnosť konať dej — *vonkajšiu činiteľmi vyvolané motivačné správanie,*
- (c) schopnosť konať dej — *osobnostno-dispozičný aspekt konania,*
- (d) možnosť konať dej — *vonkajšiu podmienkami vyvolané, resp podmienené okolnosti konania*

Predpokladali sme, že lingvistická a psychologická kategorizácia významov modálnych sloves niebuď navzájom úplne totožné, pretože jedno a to isté modálne sloveso môže podľa nás vyjadrovať viacero významových kategórií

Vychádzajúc z uvedených psychologických kategórií významov modálnych sloves, zostavili sme dotazníkovú metodiku, pomocou ktorej sme v predvýskume náš predpoklad chceli overiť. Významy modálnych sloves sa určovali (interpretovali) v situácii bez kontextu. Vzorku tvorilo 43 študentov 1 ročníka z odborov psychológie a preventívnej medicíny

3. Metodika

Úlohou respondentov bolo vyznačiť na 5-bodových stupniciach, do akej miery sa podľa nich dá stotožniť význam modálneho slovesa (ide o 13 vyššie uvedených sloves) s týmito interpretáciami *modálne sloveso môže vyjadrovať*

- (a) *rôznu mieru úsilia, ktorú plánuje konajúci vložiť do aktu konania,*
- (b) *rôzne požiadavky kladené na toho, kto má akt vykonať,*
- (c) *rôzne osobnostné dispozície (schopnosti), ktoré su nevyhnutné na vykonávanie aktov,*
- (d) *rôzne vonkajšie podmienky, v rámci ktorých sa akty konania môžu uskutočňovať*

Voľby pre mieru stotožnenia s interpretáciou významu modálneho slovesa boli *úplne sa dá stotožniť, dá sa stotožniť, neviem rozhodnúť, nedá sa stotožniť, vôbec sa nedá stotožniť*

Nezávisle na uvedených kategóriach významov utvorili sme ďalšie dve kategórie, ktoré odzrkadľujú emocionálne a kognitívne zložky postoja. Respondenti mali za úlohu vyznačiť.

(e) aké pocity v nich daný pojem vyvoláva, s možnosťou voľby *velmi kladné, kladné, žiadne, záporné, veľmi záporné,*

(f) akú istotu majú, že daný pojem používajú správne, s možnosťou voľby *úplne som si istý, som si istý, neviem posúdiť, nie som si istý, vôbec si nie som istý*

4. Výsledky¹:

Zo získaných údajov sme vypočítali

(a) priemerné hodnoty výskytu každého modálneho slovesa v každej zo šiestich kategórií zvlášť²,

(b) frekvenciu výskytu každého modálneho slovesa v každej zo šiestich kategórií zvlášť, pričom sme brali do úvahy.

— v kategóriách (a) až (d) voľby „úplne sa dá stotožniť“ a „dá sa stotožniť“ ako jedinú voľbu vyjadrujúcu stotožnenie významu modálneho slovesa s danou významovou kategóriou,

— v kategórii (e) voľby „velmi kladné“ a „kladné“ ako jedinú voľbu vyjadrujúcu emocionálne pozitívne hodnotenie modálneho slovesa,

— v kategórii (f) voľby „úplne som si istý“ a „som si istý“ ako jedinú voľbu vyjadrujúcu subjektívne presvedčenie o správnosti používania modálneho slovesa. Výsledky uvádzame v tabuľkách č 1—6. Pri porovnaní obrázkov A a B každej tabuľky zároveň vidíme, že rozdiely medzi výsledkami získanými z priemerných hodnôt a frekvencií sú minimálne

Ďalej sme z priemerov výskytu každého modálneho slovesa v prvých štyroch kategóriách (t. j. kategóriách významov) utvorili pomocou hierarchickej klastrovej analýzy dendrogram. Pomocou neho sme získali obraz o skupinách, ktoré modálne slovesá vytvárajú. Výsledky uvádzame v tabuľke č 7.

5. Diskusia:

Pri zistených hodnotách považujeme za dostatočne vysokú frekvenciu na zaradenie modálneho slovesa do niektorej z kategórií, keď ho do nej zaradilo viac ako 74 % respondentov, čo v našom prípade zodpovedá minimálne 32 relevantným voľbám pre jeden pojem v danej kategórii. Potom do jednotlivých kategórií, ako vidieť z obrázkov B tabuľiek č 1—6, patria tieto modálne slovesá

(a) *rôzna miera úsilia, ktorú plánuje konajúci vložiť do aktu konania vedieť, chciet, vládať, mienit, mať, hodlat,*

¹ Za štatistické spracovanie údajov ďakujeme RNDr. A. Hrabovskej

² Priemerné hodnoty používame napriek tomu, že možnosti odpovedí na 5-bodových stupniciach sú kvalitatívne odlišné. Interpretujeme iba to, či sa nameraná hodnota bližšie k jednému z extrémov stupnice alebo ide o neutrálne či nejednoznačné hodnotenie